

Законът - врата в полето. Актуални корпоративни практики

Д-р Елица Димова

Законът - врата в полето

Фразата „Законът - врата в полето“ е метафоричен израз за наличието на нерегламентирани икономически практики, които са по ръба на закона или открито го нарушават. Този израз показва разпространен нихилизъм в обществото по отношение на спазване на данъчното и финансово законодателство и регистрира устойчивост на практиката - „икономиката в сянка“.

Законът - врата в полето

- Идентифицирането на причините и намаляването на размера на сивата икономика е свързано с различни специфични предизвикателства. Първото е свързано с избора на методологии за измерване на сивата икономика, тъй като тя обикновено се крие. Второ, може да бъде трудно да се оценят двигателите на сивата икономика поради ендегенност или вследствие на взаимосвързани вътрешни причини (Schneider 2013). Съответните практики като данъчният морал, правоприлагането, бюрократичните пречки не само, че си взаимодействат, но са свързани с качеството на предоставяните обществени услуги и ефективността на правителството. И да се идентифицират движещите сили, политиките трябва да бъдат „калибрирани“, така че икономическата дейност да бъде формализирана, без да се задушават предприемачеството или да се прекъсват стимулите за развитие на бизнеса (Kelmanson, Kirabaeva, Medina, Weiss, 2019).

Законът - врата в полето

- Двата основни подхода по отношение на държавното управление и разглеждането на „икономиката в сянка“ в деструктивно или в превантивно за стабилността ѝ отношение е анализирана от различни изследователи. Според някои неуспехът на кейнсианските експанзионистични политики за стимулиране на БВП се дължат на разрастване на „черната“ и „сивата“ икономика. За други автори съществуването на „икономика в сянка“ позволява всеки да има алтернативен източник на пари, а това води до съкращаването на разходите за обществените осигурителни програми.

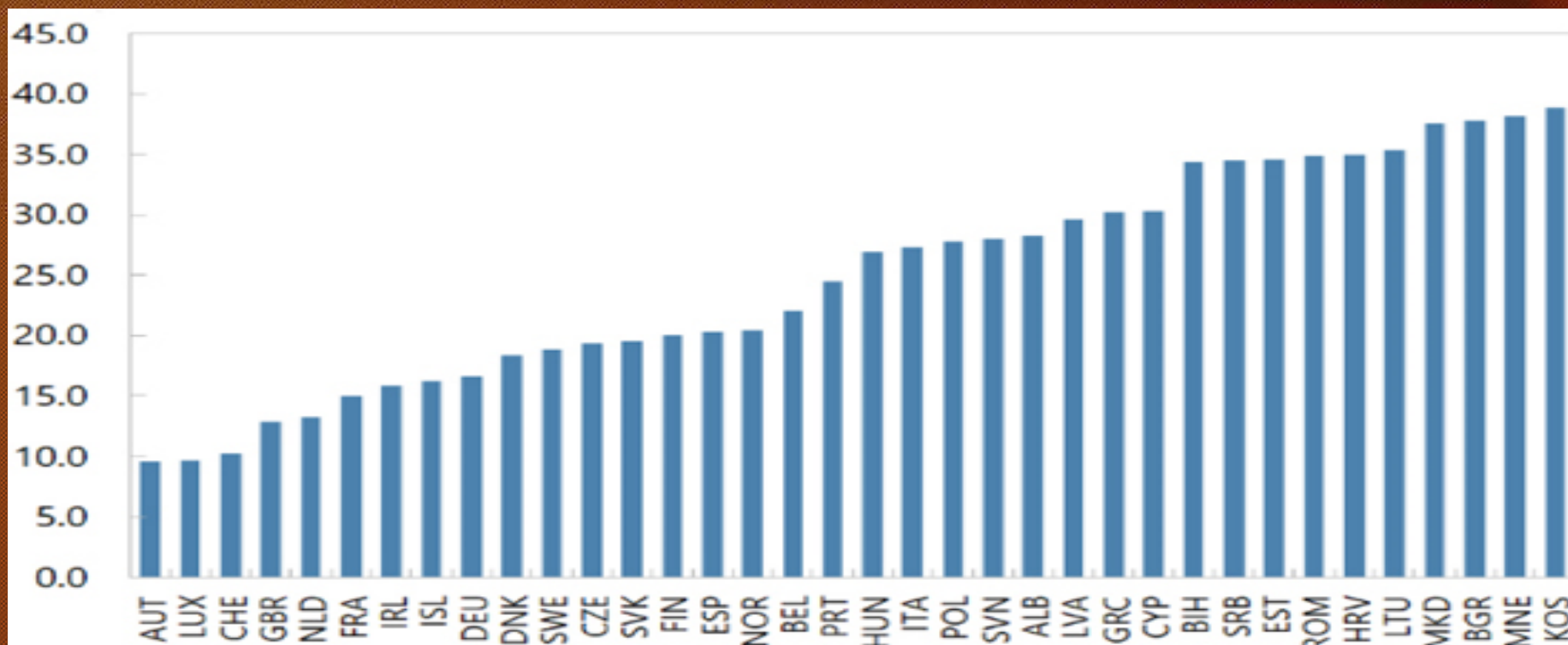
Законът - врата в полето

- Опосредстваните, непосредствените и моделни подходи, които изследват „икономиката в сянка“, независимо от разнообразието, имат обща цел - измерването на дела ѝ в националната икономика и в рамките на БВП. (Ченгелова, 2014 г.). Методите за изследването ѝ срещат няколко проблема. Директните методи са данъчните проверки и други методи на съпоставка за съответствие на приходи и разходи на компаниите и физическите лица. Косвените са несъответствието между приходите и разходи в БВП, разликата между ръста на БВП и ръста на потреблението на електроенергия и наличието на средства, циркулиращи в икономиката, които не са декларирани. Измерването обективно на скритите механизми и практики е трудно и в този смисъл социологическото проучване може да даде и дава възможност за по-дълбок разрез на състоянието на икономиката като цяло.

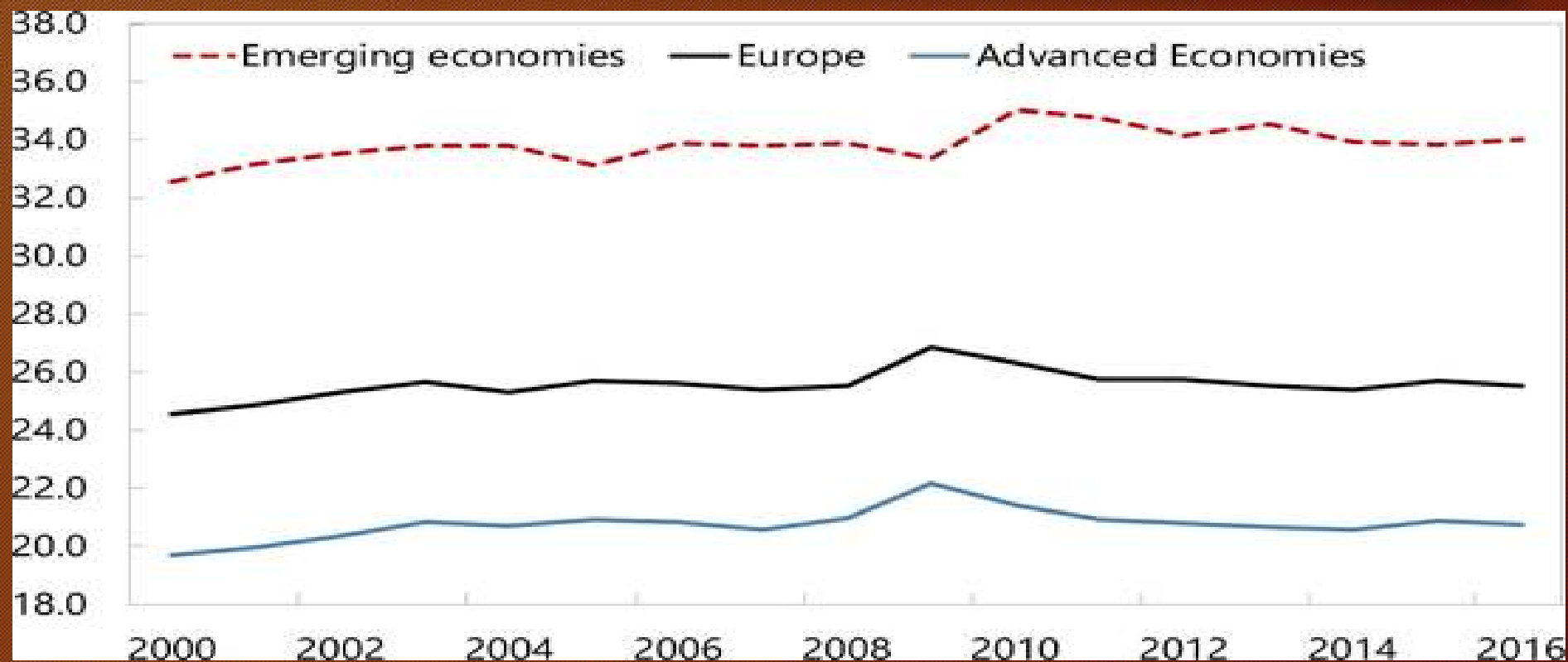
Законът - врата в полето

- Според изследване на Международния валутен фонд за размера на „сивата икономика“ сред 47 европейски държави за периода 1999 г.- 2016 г., в което основни индикатори са производителността, ефективността на съответното правителство, селското стопанство, данъчните приходи, обема на търговията и растежа в селското стопанство, става ясно, че „сивата икономика“ е познато явление и за развитите и за неразвитите икономики. Преди пандемията до преди 2019 г. „сивият сектор“ е имал тенденция на спад за страните от ЕС.

Законът - врата в полето

Законът - врата в полето

Законът - врата в полето

- Вижда се от двете графики разликата между развитите и неразвити икономики и че има пряка корелация между индикаторите и наличието на „сива икономика“. Като е очевидно от първата графика, че България е на опашката по този показател.
- Като дял от официалния БВП, сивите икономики са намалели в голяма част от Европа след глобалната финансова криза от 2008 г., когато достигнаха своя пик в много страни. Сивата икономика обаче остава средно около 15-20 процента от БВП в развитите икономики и около 30-35 процента от БВП в нововъзникващите икономики и е много по-голяма в някои от страните от Общността на независимите държави (ОНД).

Законът - врата в полето. Някои последици.

- Що се отнася до България „сивата икономика“ според тези данни е към 35 %. Липсата на ефективното членство в ЕС и наличието на тези неформални практики възпрепятстват растежа и сближаването с другите страни. България не може да участва равностойно в потребяването и на определени фондове.
- В изследването „Факторна детерминираност на „икономиката в сянка“ в представите на българското общество: емпирично изследване, резултати, интерпретации и препоръки за политики“ са изчислени относителните дялове и честота на проявление на сивите практики в българската икономика като цяло и на браншово ниво. Въпреки че респондентите са давали по-ниски като стойности оценки за своя бранш, спрямо общо за корпорациите, съвсем ясно се очертава, че процентът на сивата икономика и на браншово равнище е приблизително равен. Според респондентите, през 2021 г. относителният дял на „икономиката в сянка“ в българската икономика е бил средно 29,36 %, докато делът на „икономиката в сянка“ на браншово ниво е бил средно 28,91 %.

Законът - врата в полето. Някои последици.

- Данните за относителния дял на „икономиката в сянка“, показват, че той не се променя съществено през продължителен период от време (т.е. той е приблизително толкова, колкото преди повече от 10 години, както и в предходни изследвания преди пандемията на АИКБ, тоест „икономиката в сянка“ сумарно е около 30 %). Тези данни съотнесени към макроикономическите показатели и растежа на БВП вече имат друго значение. Поради нарастване по стойност на БВП многократно за изтеклия период 2010-2021 г., размерът на загубите от нереализирани постъпления в бюджета и по други направления чувствително увеличават стойностно изражение на „икономиката в сянка. В този смисъл е необходим последващ анализ по отношение на загубите в различните браншове и на национално ниво, който да покаже какви са загубите в цифрово изражение.

Законът - врата в полето. Таблица
Оценки на населението за това каква част от физическите лица декларират
доходите си в пълен размер и плащат дължимите данъци върху тези
доходи

	Сред Вашите близки и приятели	Сред другите хора
До 10% от хората у нас	1,7	0,9
До 25% от хората у нас	3,4	4,3
До 50% от хората у нас	18,0	26,3
До 75% от хората у нас	29,6	25,6
Всички хора у нас	21,4	3,9
Не мога да преценя	25,9	38,9

Законът - врата в полето.

- От таблицата става ясно, че едно от най-честите нарушения в областта на „сивата икономика“ у нас са нарушенията на данъчното законодателство.
- Сред 60 % доминират две представи - първата е, че до 75 % от хората са коректни данъкоплатци, а втората е, че до 50 % от хората си обявяват коректно доходите и съответно, плащат дължимите върху тях данъци. Това, което заслужава специално внимание, е, че само 3,9 % от респондентите са преценили, че всички хора у нас си обявяват коректно доходите и си плащат дължимите върху доходите данъци.
- Явно законът е нещо като врата в полето.

Законът - врата в полето. Някои последици.

- Очертават се интересни особености, свързани с най-разпространените сиви практики. Съперническ дял са нарушенията на трудовото законодателство като най-чести са сключването на договори с фиктивни клаузи, работа без договор, договори на непълнен работен ден при реално пълноценен 8 часов работен ден. Характерно е, че се установява консенсус между работодателите и работника, т.е. практиките са еднаво подкрепяни от двете страни, въпреки че неплащането на осигуровки ощетява предимно работника. Лесно се възприемат мотивите, посочени предварително във въпроса, които оправдават такова поведение с малките пенсии, ниското ниво на здравеопазването, възможността на момента да се получат необходимите средства.

Законът - врата в полето. Някои последици.

- Всъщност тези аргументи насочват вниманието към особеностите на икономиката в преход, когато все още не са утвърдени легитимните практики, които защитават правата на работника и поради слабостта на профсъюзните организации, които не съумяват да отстояват общи за браншовете и икономиката права на работещите. Основен момент обаче е слабостта на икономиката и пренасочването секторно от предимно производствена структура към услугите и търговията, които не генерират достатъчно за нуждите на страната БВП.
- Икономическата структура на икономиката не отговаря на потребностите на страната и е необходимо различно планиране и браншово разпределение.

Законът - врата в полето. Някои последици.

- Как възприемат младите хора „сивата икономика“ и склонни ли са да се противопоставят на определени практики. Младите хора до 35 г. се оказват много по-толерантни към сенчестите действия, отколкото хората в и около пенсионната възраст. Пет пъти повече лица на възраст 15-35 години, отколкото лица над 56 години, оправдават неиздълженото осигуряване, поради ниските пенсии, например. Това може лесно да се обясни с факта, че по-младото поколение, което е родено и израснало изцяло в новите условия, не познава друга икономическа действителност, като не се замисля за бъдещето поради несигурното настояще. Напълно обяснимо е, че хората с по-ниско образование във всичките тестови въпроси относно търпимостта към сенчестите действия, също са по-склонни да ги приемат. Тяхната възможност за реализация е по-малка. Но тези данни показват и неефективност на управлението не само на публичния ресурс, но и на социалните програми, свързани с преквалификация и безработица.

Законът - врата в полето

- Възможни причини за стабилното присъствие на феномена „икономика в сянка“ са в България:
- 1. Недостатъчната ефективност на управлението, постоянни политически кризи и липса на стабилност.
- 2. Недостатъчна ефективност на мерките за преодоляването на „икономиката в сянка“. Това може да се дължи на неправилен фокус и насоченост към едни субекти за сметка на други, на предоставянето на вратички за заобикаляне и на мерките или за липсата на насърчителни мерки, които са винаги по-ефективни от рестриктивните такива.
- 3. Друга пречка за чувствително намаляване на негативните последици за икономиката и социалната сфера са условията за корупция, особено по отношение на големите търгове и поръчки, както и системата за пряко договаряне.

Законът - врата в полето

- 4. Следваща причина за отношението към законността и институциите са психологическите нагласи на обществото, които възприемат държавните органи като враждебни на бизнеса и особено на малкия и среден бизнес.
- 5. Данните от изследването на „икономиката в сянка“ показват значително изкривяване на реалното състояние на разпределението на доходите между бизнес и наети лица, между различните групи на населението, в социален и браншов аспект и са сериозна пречка за провеждането на обективни, ефективни, финансови, социални, регионални, административни, структурни и др. политики. Съответно това е пречка за ограничаване и на корупционните практики.

Законът - врата в полето. Актуални корпоративни практики

- 6. Засиленото разделение и сегментираната стратификация на обществото, което е категорично по-разслоено от преди 10-15 години, например, показва, че по-ниските обществени слоеве във финансово изражение, имат ограничен достъп до мерки и защиты особено в ситуация на криза, подобна на тази от последните две години, което ги заставя да търсят други средства за оцеляване в икономическо отношение.
- Интересно е да се проследи как се е отразило на „сивата икономика“ последните две години и положението локдаун.

Законът - врата в полето. Актуални корпоративни практики

- В момента има някои практики, които са широко употребени от фирмите, за да се укрият доходи. Една такава практика е липсата на устройства за електронно плащане. Старата практика на малките фирми да не издават касова бележка, в което участват и гражданите като не си ги вземат, се допълни с тази възможност за поддържане на „сивата икономика“.
- Друга интересна практика е използването на системата за електронно плащане Revolut. Като проверите каква е тази опция, се Revolut разбира, че това е британска компания за небанкови и финансови технологии, която предлага банкови услуги. Revolut Bank UAB е лицензирана и регулирана от Bank of Lithuania, Литва в рамките на Европейския съюз. Със седалище в Лондон, тя е основана през 2015 г. от Николай Сторонски и Влад Яценко.
- Български търговски дружества използват тази услуга за бързо разплащане, но са измислили начин за заобикаляне на закона, като това става през регистрацията на физическо, а не на юридическо лице и така се укриват доходи.

Законът - врата в полето. Някои корпоративни практики. Неефективно управление.

- На 13 март 2020 г. в България беше наложено извънредно положение. Със заповед на министъра на здравеопазването бяха затворени обществени заведения като увеселителни зали, дискотеки, барове, ресторанти, училища, университети, детски ясли и градини и др. Заетите в тези обекти, както и техните работодатели, нямаха яснота дали и кога ще могат да започнат работа отново. Тази висока степен на несигурност. Най-уязвими бяха работещите в недеklarираната заетост. Кампанията #останивкъщи не се отразява така фразантно на гражданите, които работят с компютър, в офис, но за работещите в предприятия това беше сериозен проблем. Липсата на доходи породиха открито недоволство и несъгласие с наложените ограничения. Икономиката не може да съществува без компонента на труда, така че се наложиха изключения и от политиката на ЕС.

Законът - врата в полето. Някои корпоративни практики.

- Хараксетирската мярка на „60 на 40“ След обявяването на извънредно положение в страната с решение на Народното събрание на Република България от 13.03.2020 г. бяха предприети икономически мерки за съхраняване на националната икономика. Най-коментираната мярка „60/40“ беше представена като механизъм за запазване на заетостта на работниците и служителите и съответно доходите на физически лица. Практически тя увеличаваше загубите на работодателя от кризата, като го натоварваше със заплащане на 40% от възнаграждението на работниците, за период през който те не полагат труд и не реализират продукция, както и да внася за този период осигурителните вноски дължими за сметка на работодателя върху целия брутен размер на възнаграждението на работниците. След изменение на Постановление на Министерския съвет № 55 от 2020 г., 60% от осигурителната тежест също бе поета от фонд „Безработица“. Предвид целите си, тази мярка следваше да се охарактеризира по-скоро като социална, а не като икономическа (Григорова, Димитров, Примова, 2021 г.).

Законът - врата в полето. Някои корпоративни практики.

- Избран бе компенсаторен модел на подпомагане на заетостта и доходите, при който е възприета погрешна философия на реализиране на това подпомагане, което има фокус работодателя, без да допуска инициатива на работника. От друга страна се натовари работодателя, без да е извършен труд и така тази мярка не може да има широко приложение.
- Последващо постановление затвърди тезата за грешна философия на обрънатия модел на финансиране, тъй като достъпът до предлаганото подпомагане беше поставен в зависимост от изпълнението на критерии, на които трябва да отговаря осигурителят, а не осигуреното лице, което е адресат на помощта.

Законът - врата в полето. Някои корпоративни практики.

- В такава обстановка започнаха и изключенията. Секторът на услугите, който беше най-силно засегнат, съответно започна да работи „нелегално“ при използването на различни изобретателни методи.